

TÜRKİYE'NİN NÜFUS PROJEKSİYONU VE DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM

FATMA ZEHRA ÖZDEMİR

SETA | PERSPEKTİF

AĞUSTOS 2024 · SAYI 409

- TÜİK nüfus projeksiyonunda hangi veriler mevcut?
 - Bu veriler ne anlama geliyor?
- Genç ve yaşlı nüfus oranlarında nasıl bir dönüşüm beklenmektedir?

GİRİŞ

Demografik dönüşüm (veya demografik geçiş) bir toplumun geleneksel yapıdan modern yapıya dönüşmesi sürecinde nüfusun doğurganlık oranlarında meydana gelen belirli bir değişim olarak tanımlanmaktadır.¹ Bu değişim ise yüksek seviyelerdeki doğum ve ölüm oranlarından düşük seviyelerdeki doğum ve ölüm oranlarına doğru gerçekleşmektedir.² Öte yandan demografik dönüşümün/geçişin beş aşaması olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilkinde yüksek doğum ve ölüm oranları mevcuttur. İkinci aşamada –tıbbi gelişmelerle paralel olarak– ölüm oranları azalırken nüfusun artışı eğilimi devam etmektedir. Üçüncü aşamada doğum oranları kademeli olarak azalırken nüfus artışı daha düşük bir oranda devam etmektedir. Dördüncü aşamada doğum ve ölüm oranları düşüktür, yaşlı nüfus ise artış göstermektedir. Beşinci ve son aşama ise varsayımsaldır. Bu aşamada dördüncü evreden sonra nüfusun daha doğurgan ve daha az doğurgan olduğu iki varsayım üzerinden şekillenmektedir.³

1. Ansley J. Coale, "Demographic Transition", *Social Economics*, ed. John Eatwell, Murray Milgate ve Peter Newman, (Palgrave Macmillan, Londra: 1989), s. 16.

2. Coale, "Demographic Transition", s.16.

3. Jennifer Cole, "The Demographic Transition", *Planetary Health: Human Health in an Era of Global Environmental Change*, ed. Jennifer Cole, (CABI, Londra: 2019), s. 54-57.

FATMA ZEHRA ÖZDEMİR

2017'de Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden, 2022'de de Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamlamıştır. Aynı üniversite ve bölümde doktora eğitimine devam etmektedir. SETA Siyaset Araştırmaları bünyesinde araştırmacı olarak çalışan Özdemir siyaset felsefesi, siyasi ideolojiler ve gençlik sosyolojisi gibi alanlarda çalışmaları yapmaktadır.

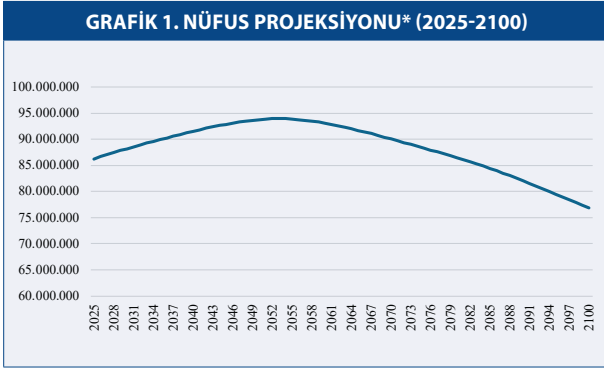
Geçtiğimiz günlerde Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yayımladığı ve 2023-2100 arasında kapsayan nüfus projeksiyonu Türkiye'nin yaşamakta olduğu demografik dönüşümü bir kez daha gündeme getirmiştir. TÜİK projeksiyonunda ana, düşük ve yüksek olmak üzere üç senaryo mevcuttur. Ana senaryo projeksiyonlarda kullanılan temel senaryoyu ifade etmektedir. Düşük senaryoda daha düşük doğurganlık ve uluslararası net göç varsayımları esas alınmaktadır. Yüksek senaryo ise ana senaryodan daha yüksek doğurganlık ve uluslararası net göç varsayımlarına dayandırılmaktadır.

Söz konusu projeksiyon, demografik yapının dönüşümü hakkında birbiriyle ilişkili olan birçok önemli noktaya dikkat çekmektedir. Türkiye nüfusunun giderek azalması, doğurganlığın düşmesi, genç nüfusun azalması, yaşlı ve bağımlı yaşlı nüfusun artması bu hususların başında gelmektedir.

TÜRKİYE'NİN NÜFUS PROJEKSİYONU

Projeksiyonda ilk dikkat çeken husus ülke nüfusunun azalacağı öngörüsüdür. 2023 sonu itibarıyla Türkiye'nin toplam nüfusu 85 milyon 372 bin 377 olmuştur. TÜİK'in ana senaryosuna göre bu sayının 2053'e kadar nispeten kısıtlı bir artışla 93 milyon 944 bin 306'ya

ulaşması ve bu tarihten itibaren ise nüfusta bir düşüş eğiliminin başlaması öngörülmektedir. Söz konusu öngörüye göre 2100'de Türkiye nüfusunun 76 milyon 799 bin civarına düşmesi beklenmektedir.

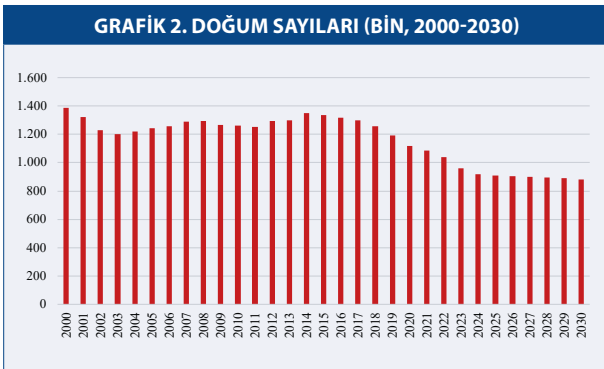

Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100", TÜİK, 30 Temmuz 2024, data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2023-2100-53699, (Erişim tarihi: 19 Ağustos 2024).

* Grafikler "ana senaryo" verileri esas alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

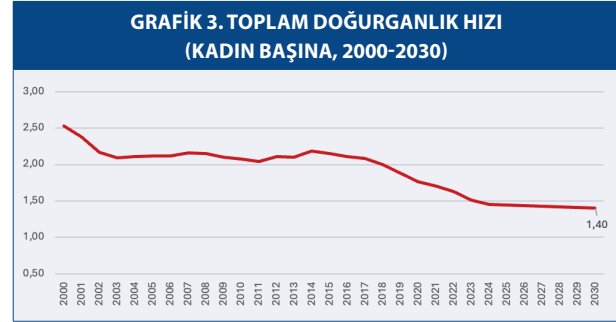
DOĞURGANLIK HIZININ DÜŞMESİ

Nüfusun azalmasındaki en önemli sebep doğurganlığın azalmasıdır. Bu anlamda doğurganlığa dair paylaşılan üç temel veri bulunmaktadır. Bunlar doğum sayısı, kaba doğum hızı ve toplam doğurganlık hızıdır. Doğum sayısı yıl içindeki bebek doğumlarını ifade ederken kaba doğum hızı, bin nüfus başına düşen canlı doğum sayısını ifade etmektedir. Toplam doğurganlık hızı ise bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını göstermektedir. TÜİK projeksiyonlarında nüfusun giderek azalmasının en önemli nedeni doğurganlıktaki düşüştür. Bu düşüşü ise Grafik 2 ve 3'te net bir şekilde görmek mümkündür.

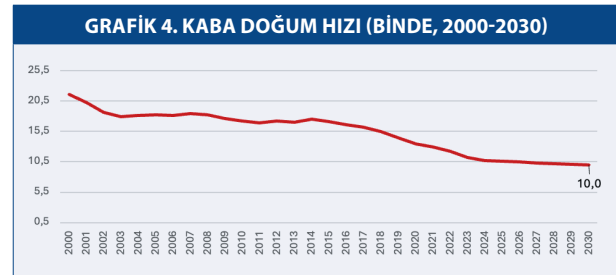
Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100".

2000'de 1 milyon 389 bin olan bebek doğum sayısı 2015'te 1 milyon 337 bin olurken ilk kez 2023'te 1 milyonun altına düşerek 958 bin olmuştur. 2030'da ise bu sayının 883 bine gerilemesi beklenmektedir.

Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100".

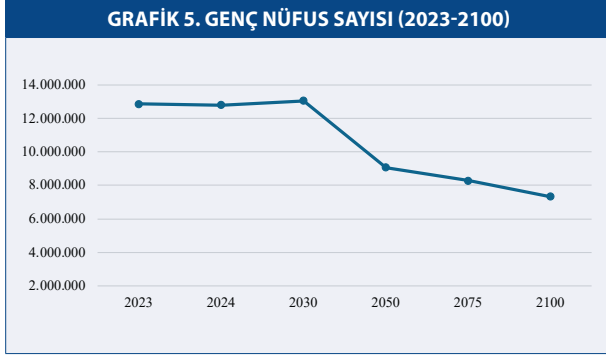
Toplam doğurganlık hızında net biçimde dikkat çeken güçlü bir düşüş eğilimi mevcuttur. 2000'de toplam doğurganlık hızı 2,53 çocuk iken bu sayı 2019'da 2 çocuğun altına düşmüştür. 2030'da bunun 1,40 çocuk olması beklenmektedir (Grafik 3). Son olarak doğurganlıkta düşüş göstergelerinden biri de kaba doğum hızı grafiklerinden anlaşılmaktadır. Zira 2000'de binde 21,6 seviyesinde olan kaba doğum hızı 2018'den itibaren istikrarlı bir şekilde düşmüş ve 2023'te binde 11,2'ye gerilemiştir. 2030'da ise bunun binde 10'a gerileyeceği öngörülmektedir.

Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100".

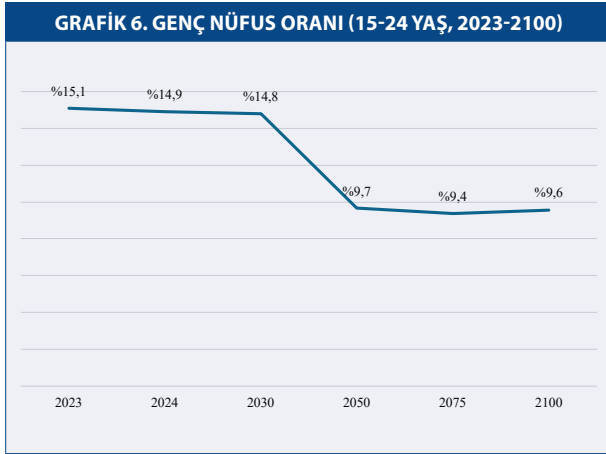
GENÇ NÜFUSUN AZALMASI VE YAŞLI NÜFUSUN ARTMASI

Gençler, günümüzde Türkiye nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sahip olduğu genç nüfus oranı Türkiye'yi nüfus açısından avantajlı ülkeler arasına taşımaktadır. Ancak genç nüfus sayısının da giderek düştüğü ve bu eğilimin artarak devam edeceği öngörülmektedir.

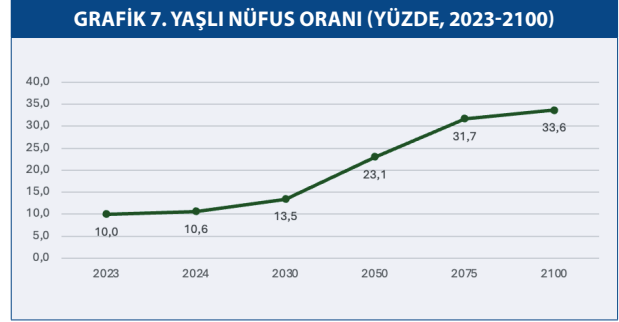
Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100".

2023'te yaklaşık 13 milyon olan 15-24 yaş arası genç nüfus sayısının 2050'de 9 milyona ve 2100'de ise neredeyse 7 milyona gerilemesi beklenmektedir. Genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranına bakıldığında ise ortaya şu grafik çıkmaktadır:

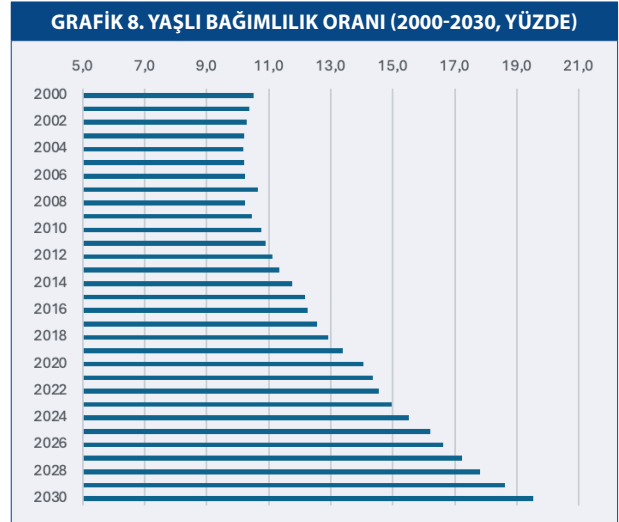
Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100".

Günümüzde Türkiye'nin 15-24 yaş arasındaki genç nüfus oranı birçok AB üye ülkesinin genç nüfus oranlarından fazladır. Bu anlamda AB'deki genç nüfus ortalaması yüzde 10,6 düzeyindedir. Türkiye'de ise bu oran 2023 itibarıyla yüzde 15,1 olmuştur. Ancak görünen o ki gelecek yıllarda genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı önemli ölçüde düşecektir. TÜİK projeksiyonuna göre bu oran 2030'da yüzde 14,8'e ve 2050'de ise yüzde 9,7'ye gerileyecektir. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin "genç ülke" niteliğini kaybetmesi anlamına da gelmektedir. Buna paralel olarak ülke nüfusunun gittikçe yaşlandığı görülmektedir. Zira yaşlı nüfus önemli düzeyde artacaktır.

Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100".

65 ve üzeri yaş grubunda yer alan bireyler yaşlı nüfus olarak değerlendirilmektedir. 2023 itibarıyla Türkiye'nin yaşlı nüfusu 8 milyon 722 bin 806 kişi olmuştur. Bu sayı toplam nüfusun yaklaşık yüzde 10'una tekabül etmektedir. Bu oranın artarak devam etmesi beklenmektedir. 2030'da yaşlı nüfus oranının yüzde 13,5'e; 2050'de yüzde 23,1'e ve 2075'te yüzde 31,7'ye yükselmesi öngörülmektedir. Bir başka deyişle gelecekte her 10 kişiden 3'ü 65 yaş ve üzerinde olacaktır. Bu doğrultuda yaşlı bağımlılık oranlarının da artmakta olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Kaynak: "Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100".

Yaşlı bağımlılık oranı çalışma çağındaki (15-64 yaş grubu) her yüz kişiye düşen yaşlı sayısıdır. Grafik 8'de görüldüğü üzere yaşlı nüfusla birlikte yaşlı bağımlılık oranları da artışa geçmektedir. 2000'de yüzde 10,5 olan bu oran günümüzde yüzde 15'e yükselmiştir. Bu oranın 2030'da yüzde 19,5 seviyesine ulaşması beklenmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mevcut nüfus projeksiyonu Türkiye nüfusunun dönüşümünü açık bir şekilde göstermektedir. Bu bağlamda ülke nüfusunun azalacağı ve 2100'de 77 milyonun altına düşeceği anlaşılmaktadır. Bunda ise doğum oranlarındaki ciddi düşüşün etkili olacağı beklenmektedir.

Türkiye'de doğum oranlarının giderek azaldığını; bunun da genç nüfusun erimesine ve yaşlı nüfusun artmasına neden olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Elbette doğum oranlarındaki düşüşün birden fazla sebebinin olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar arasında ekonomik sorunlar, eğitim ve istihdama geçiş süresinin uzaması, evlilik yaşının yükselmesi ve istihdam alanındaki kadınların sorunları gibi daha da artırılabilir birçok unsur sıralanabilir. Söz konusu hususların bazılarını yine TÜİK verileri üzerinden net bir şekilde görmek mümkündür. Örneğin verilere göre bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı 2001'de 8,35 iken 2023'te 6,63'e gerilemiştir. Yine 2001'den itibaren ilk evlenme yaşı kadınlarda 22,7'den 25,7'ye, erkeklerde ise 26'dan 28,3'e yükselmiştir.⁴ Benzer şekilde eğitim sürelerinde de artış yaşanmış ve 2011'de 6,4 yıl olan ortalama eğitim süresi 2022'de 9,2 yıla yükselmiştir.⁵

Öte yandan nüfus projeksiyonundan hareketle halihazırda ve gelecekte odaklanılması gereken tek sorunun doğum oranlarının düşmesi veya genç nüfusun azalmasının olmadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bir başka

deyişle TÜİK verileri meselenin çok boyutlu bir şekilde ele alınması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim yalnızca genç nüfusu ve bunun için de doğurganlığı artırmaya yönelik politikalar tek başına yetersiz kalacaktır. Dahası bu politikaların kısa vadede sonuç vermesi de oldukça zordur. Bu sebeple aynı zamanda Türkiye'nin giderek yaşlandığı gerçeğini de göz önünde bulundurarak yaşlı nüfusa yönelik aktif sosyal politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Yaşlı nüfus yalnızca sayısının artmasıyla değil farklı birkaç gösterge ile de dikkat çekmektedir. Örneğin yaşlı nüfusun artmasının yanı sıra bağımlı yaşlı nüfusun da artıyor olması gelecekteki sorunlardan birine işaret etmektedir. Yine yaşlı yalnızlığı dikkate alınması gereken bir diğer mesele olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim verilere göre günümüzde yaşlı nüfus sayısı 8 milyon 722 bin 806'dır. En az bir yaşlı fert bulunan hane sayısı ise 6 milyon 458 bin 465'tir. Bu hanelerin 1 milyon 669 bin 270'ini (yüzde 25,8) tek başına yaşayan yaşlılar oluşturmaktadır. Öte yandan yalnız yaşayan yaşlıların yüzde 74,4'ünü yaşlı kadınlar, yüzde 25,6'sını ise yaşlı erkekler oluşturmaktadır.⁶ Dolayısıyla yaşlı yalnızlığı –bilhassa kadınlar için– üzerinde durulması gereken hususlardan biridir. Buna paralel olarak dikkat çeken bir diğer husus da yaşlı yoksulluğudur. Zira 2019'da yaşlı nüfusun yoksulluk oranı yüzde 14,2 iken bu oran 2023'te yüzde 21,7'ye yükselmiştir. Sonuç olarak TÜİK verileri nüfusa dair mevcut eğilimlerin anlaşılması ve buna yönelik kapsamlı politikalar üretilmesini gerekli kılmaktadır.

4. "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2023", TÜİK, 22 Şubat 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-İstatistikleri-2023-53707>, (Erişim tarihi: 16 Ağustos 2024).

5. "Ulusal Eğitim İstatistikleri 2022", TÜİK, 26 Mayıs 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=National-Education-Statistics-2022-49756>, (Erişim tarihi: 16 Ağustos 2024).

6. "İstatistiklerle Yaşlılar 2023", TÜİK, 27 Mart 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaşlılar-2023-53710>, (Erişim tarihi: 16 Ağustos 2024).

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://www.instagram.com/setavakfi)